

teris, juxta illud *Daniel*, vii, 10: «Milla millium ministrabant ei, et decies milies centena millia assistebant ei.» Quocirca Christus, *Johan*, iv, 24: «Spiritus est Deus, inquit, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.»

INDIGENS ALIQUO, CUM IPSE DET OMNIBUS VITAM ET INSPIRATIONEM (spiritum, sive halitum vitalem) ET OMNIA. — «Omnia» intellige accommode, puta eis que habent vitam: nec enim Deus dat vitam saxis. Rursus vitam accipit ample pro qualibet vita, etiam vegetativa et sensitiva. Minus ergo recte Lyranus vitam limitat ad angelicam et spiritalem. Per inspirationem, Græce *νεωσ*, accipe halitum, spiritum; vel, ut Syrus, animam sensitivam: quæ enim hæc habent, respirant. Ita Cajetanus. Porro recte Chrysostomus id limitat ad animam rationalem, quam Deus inspiravit Adæ, *Genes*, ii, 7. Eo enim alludit Paulus: agit enim de hominibus, uti jam dixi. Simili modo Plato, Speusippus et Apuleius apud Rhodiginum, lib. XII, cap. II, Deum ita definiunt: «Deus est vivens immortalis, per seipsum ad beatitudinem sufficiens, essentialis sempiterna, ipsius boni causa, ens incorporeum, aperimetron, beatum, beatificum, omnium pater, optimum, nulla re indigens, cuncta conferens.» Porro Deus omnium entium est causa: primo, efficiens; secundo, finalis; tertio, exemplaris. Hinc Timæus Pythagoricus Deum vocat mundum exemplarem: quia ipse est maximus mundus sapientie, sanctitatis, intelligentie, vite, rationum, formarum, specierum et rerum, quas omnes in se complexus servat et continet, non secus ac mundus nos, et omnia rerum mundum suo ambitu cingit: cuius rei pulchrum Ægyptiorum hieroglyphicum affert Eusebius, lib. III *De Preparatione Evangelii*, cap. III.

Quisobrem mundus est Dei liber, ut aiebat S. Antonius, Dei tabula, Dei cæcumen et canticum, ut ait S. Paulinus, *Natali* 9 S. Felicis, Deum assidue laudans et omnibus gentibus ejus majestatem et beneficentiam deprædicans: quo fit, ut nemo tam rudis sit et barbarus, qui si in cœlum suspexerit, Deum rectorem non videat, non sentiat emque velut ex ungue leonem, ex linea Apellem deprædat. Deus enim est quasi sol immensus et beneficentissimus, quia omnia suo lumine illustrat, omnia suo calore vegetat, omnia sua omnipotentia creat et producit. Hæc de causa hebr. vocatur *Saddai*, id est mammens, cormœopia, sufficientissimus, liberalissimus. Vide dicta *Genes*, xvii, 1. Idem viderunt Gentiles, qui Isidor dam mammosam, id est totam ex uberibus confectam, pingebant, ut terræ omnium parentis et altricis fecunditatem representarent. Errarunt: nec enim Isis est *Dea*, nec terra ex se mammosa; sed omne quod habet, accipit a Deo. Deus ergo est totus ubi, totus mamma, assidue lacte beneficentie sue alens terram, planas, animantes et homines. Hinc Apuleius, *Metam.*, lib. XI: «Deus, inquit, dulcem matris affectionem miserorum

casibus tribuit, nec dies, nec quies ulla, ac ne momentum quidem tenue ejus transeunt beneficis otiosum.» Rursus Ægyptii, ait Florus Apollo, lib. I *Hieroglyphicæ*, cap. vi, Deum volentes significare pingebant eum, tum quod fœcundum sit ac diuturna vita hoc animal, tum quod solis sit simulacrum, utpote ineffabilissimis oculis in ejus radios prospiciens. Sol autem est visibile Dei hieroglyphicum. Pulchre Horatius, lib. I *Carm.*

Qui res hominum ac dœorum,
Qui mare et terras, variisque mundum
Temperat horis.

Sublimis noster Boetius, lib. III *De Consolatione*, metro 9°

O qui perpetua mundum ratione gubernas;
Terrarum cœlique sator, qui tempus ab ævo
Ire jubes, stabilisque manens dâs cuncta moveri.

Et S. Dionysius *De Divinis Nominibus*, cap. ix: «Magnus, ait, Deus dicitur, tum ex sua magnitudine, qua se et cum omnibus quæ magna sunt communicat, et per omnem magnitudinem diffundit atque extendit, locum omnem continet, omnem numerum superat, omnem infinitatem transiit; tum ex summa vi actionisque magnitudine, ac numeribus, quæ ipso quasi fonte manant, quatenus cum omnibus infinita profusione communicata, tamen integra manent, eademque habent multitudinis exuberantiam, nec communicationibus minuuntur, sed potius etiam redundat et superant.»

ET OMNIA. — Græce, *κατὰ πάντα*, id est secundum omnia, scilicet principia et organa requisita ad vitam et respirationem, ait Cajetanus. Verum pro *κατὰ* legendum *κατὰ*. Sic enim legit S. Chrysostomus verens ut Noster, «et omnia.» Quocirca Clemens Alexandrinus, lib. III *Pedagog.*: «Laudamus, inquit, unum Patrem et Filium una cum Spiritu Sancto, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia, qui est undequaque bonus, undequaque pulcher, undequaque sapiens, undequaque justus, cui gloria nunc et in sæcula.» Et S. Augustinus, serm. 49 in *Joannem*: «Deus tuus totum est: si esuris, panis; si sitis, aqua tibi est; si in tenebris es, lumen tibi est; si nudus es, imago talitatis tibi vestis est.» Idem in *Psal.* xxvii: «Quod præter Deum est, dulce non est. Quidquid mihi vult dare Dominus meus, auferat totum, et se mihi det.» Sapide *Psaltes*, *Psal.* xlv: «Magnus Dominus et laudabilis nimis; et magnitudinis ejus non est finis. Generatio et generatio laudabit opera tua, et potentiam tuam pronuntiabit. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, et magnitudinem tuam narrabunt. Memoriam abundantie suavitatis tuæ eructabunt, et justitia tua exultabunt. Suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus. Confiteantur tibi omnia opera tua, et Sancti tui benedicant

tibi.» Omnia enim sua sponte auctorem repetunt eum. Natura enim duce referuntur ad Deum a quo nascuntur, ut unde vitam hauserunt, vite etiam et gloria alimentum percipiant, origini semper inherentes. Quocirca apposite Deum delinens Cassiodorus, in *Psal.* xlvii: «Deus, ait, est virtus inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sapientia ineffabilis, cujus definitio est finem in Sanctorum laudibus non habere.» Hæc est ergo Christi et Pauli philosophia, ac theologia vera et pia, que docet nos ex nobis nihil habere, sed omnia a Deo: quam calluit S. Franciscus, qui crebro orando ingeniebat: «Domine, quis tu? quis ego? Tu omnia, ego nihil: tu abyssus entis et boni, ego abyssus nihilis et mali. Tibi ergo me abyssali humilitate et reverentia prosterno, Deus meus et omnia.»

26. FERTIQUE EX UNO. — Græce addunt sanguine: quia ex uno sanguine et carne Adæ protoplasti; propagati sunt et descendunt omnes homines (1): sanguine ergo, id est homine, per synecdochen. Sanguis notat modum propagationis, videlicet per generationem, quæ fit per semen, quod non est aliud quam sanguis magis concoctus, ideoque purior et nobilior. Cur Deus voluerit omnes nasci ex uno, causam dat S. Augustinus, lib. XII *De Civitate*, cap. xi: «Ut eo vehementius homini commendaretur societas unitas vinculumque concordie, si non tantum inter se naturæ similitudinem, verum et cognationis affectu homines necterentur;» ideoque Evam ex Adamo produxit.

INHABITARE SUPER UNIVERSAM FACIEM (id est superficere) TERRÆ. — Tota enim terra est habitabilis et habitata: adeo adversam nobis terram incolunt Antipodes. Vide dicta *Gen.* x, q. d. Deus non tantum creavit homines, sed et eos assidue gubernat, locumque et tempus vite cuilibet definit.

DEFINIENS STATUTA TEMPORA, — q. d. Deus præinivit cuique homini, genti et regno suam temporis et ætatis mensuram, ut videlicet homo vivat septuaginta aut octoginta annis, *Psal.* lxxxix, 10; ut hi homines primo nascentur et imperent, deinde illi et illi; ut primam monarchiam obtineat Assyrii, secundam Persæ, tertiam Græci, quartam Romani. Notat Paulus Athenienses, qui se omnium hominum antiquissimos et primos jaclabant, vocabantque *αἰετὸβονα*, id est *terrigeneæ et terra sua prognatas*: ita Cicero, orat. pro *Flacco*.

ET TERMINOS HABITATIONIS EORUM, — q. d. Deus præscripsit cuique genti terminum tam temporis, quam loci in quo habitet, ne vicini locum occupet vel invadat. Hoc est quod canit Moses, *Deut.*

(1) Hic Paulus se opponit opinioni et vanitati Atheniensium qui se *αἰετὸβονα*; et *γῆραι*; dicebant, se cum ipso solo, adeoque cum rerum natura simul ortos esse habitant. Cf. Aristophanes, *Vesp.* 1071; Lucianus, *Philopseud.* III. Plura habet Wetsteinus ad h. l.

cap. xxxii, 8, dicens: «Constitutis terminis populorum juxta numerum filiorum Israel.»

27. QUERE DEUM, — q. d. Hoc sine homines ita distribuit, et moderatur per tempora et loca Deus, ut eum investigent et querant, cognoscant, ament et colant (2). Mundus enim est quasi animal, cujus spiritus et vitalis anima est Deus: oculi sunt luna et sol; hepar, venæ, sanguis et phlegma sunt fontes, venæ et flumina; proles sunt arbores, herbæ, flores, animalia, homines: quæ omnia vivificant, vegetat, fovet alitque Deus. Unde ex his facile inveniri et cognosci potest. Vide Theoderetum sermonibus decem, quos erudite scripsit de Dei providentia, sive de Numine; et nostrum Lassium de eodem argumento; et Ciceronem, lib. II *De Natura deorum*; ac S. Anselmum, in *Metaphysicis et Prolegomenis*. Plato, in *Cratyllo*, ait *θεός*, id est *solan*, vocari a conversione, quod suis radiis, luce, calore, efficacitate, omnes res omniumque oculos ad se convertat: nullo magis id facit Deus, qui est sol immensus tum lumine, tum calore, tum beneficentia in omnes et omnia. Vere S. Justinus apud Damascenum, lib. I *Paralip.*, cap. lxx: «Ut corporis bonum, inquit, est sanitas, sic anima bonum est Dei cognitio: quæ est velut quedam anime sanitas, per quam divina similitudo comparatur.» Idem apud Antonium, in *Metissa*, lib. II, serm. xliii: «Finitis philosophandi est, Deo, quoad ejus fieri potest, assimilari.»

SI FORTE ATTRACTENT EUM. — Græce, *ἡλκίσαντες*, id est *palpeant* eum, sicut cæcus in tenebris palpatando præterat iter et locum. Ita Pagninus, Vatablus et alii. Significat Deum a nobis in hac vita videri et clare cognosci non posse, nosque quasi cæcos palpatando vestigia Dei, puta creaturas, ad ejus notitiam pervenire. Sicut enim cæcus palpatando pervenit ad locum quo tendit, ita nos palpatando et vestigando creaturas, pervenimus ad Deum eorum creatorem. Vere S. Augustinus, epistola 120 ad *Honoratum*, cap. iii, et tract. 1 in *Joan.*: «Quomodo, inquit, homo positus in sole cæcus, præsens est illi sol, sed ipse soli absens est: sic omnis stultus, omnis iniquus, sic omnis impius cæcus est in corde; præsens est illi sapientia, sea cum cæco præsens est, oculis illius absens est, non quia ipsa ille absens est, sed quia ipse ab illi absens est. Idem proportionaliter dicas de quovis homine, imitatio justo: omnis enim respecta Dei cæcus est. Licet enim Deus totus sit lux, tamen sibi soli est lux, qua omnia clarissime perspicit, nobis vero est lux transcendens et inaccessibilis. Tiberius Cæsar ita lucidos habebat oculos, ut in tenebris per eorum lucem videret omnia vicina, ait Suetonius in *ejus Vita*; longe lucidiores oculos habet Deus: omnia ergo videns a nemine videtur. Sensus ergo est, si forte homines Deum attractent,

(2) Igitur querere Deum h. l. est attendere ad naturam rerum, et inde concludere esse Deum, creatorem et Dominum omnium rerum.

non factu corporeo, sed metaphorico et mentali, hoc est, si mente attingat, inveniant et cognoscant Deum, ut eum venerentur, ament et invocent; cognoscant, inquam, ex ejus operatione et productione frugum rerumque omnium. Sicut enim caecus si in sylvis densissimis, vel in domo plenissima sit, si vel leviter se commoveat, in arbore, parietes, resve alias impinget; sic ubique homini occurrat, imo incurrat Deus. Quis enim si penitus sum corpus ejusque membra et organa, tot tamque varia; si suam animam ejusque sensus, potentias, motus et actiones; si sum esse, tam mirum et multiplex consideret; maxime, cum qua ratione haec facta sint et fiant, non intelligat, illico non colligat, esse numen infra se, quod fabricum hanc instar horologii, tot machinis et organis instructum fabricarit, ordinarit, tueatur et moderetur; quod admirabiles illos motus cieat, quod harmoniam illam stupendam corporis et animae, sensuum et membrorum, mentis et carnis inter se divina arte misceat, contemperet et artissime in unum compositum consociet? Ita Sanchez. In omni enim re motuque ad aliquod principium immobile, quasi ad primam causam deveniendum est. Unde Plato, in *Timaeo*, Deum definit esse unum idem, et semper sui simile, unum omnium principium ingenitum. Si enim esset genitum, utique non esset principium, sed ab alio principio productum. Vide S. Augustinum, VIII lib. *De Civit.*, cap. vi.

QUAMVIS, — *καίτοι*, id est *quamvis*, vel *nam*. Unde Syrus vertit, *quandoguidem*, illudque hic valde est appositum, *q. d.* Facile est invenire Deum, quandoquidem ipse non longe est ab unoquoque nostrum. Noster tamen, Pagninus, Figurina et alii vertunt *quamvis*: hoc ergo sequamur et exponamus.

QUAMVIS NON LONGE EST AB UNOQUOQUE NOSTRUM. — Ne quis putaret ex eo quod dixerat Paulus: « Quererem Deum, si forte attraheret eum, aut inveniant, » Deum esse a nobis absentem: absentia enim quaerimus et invenimus; quasi corrigendo id explicat subdens Deum non longe abesse ab unoquoque nostrum, tum situ et loco, tum potius operatione: ex hac enim facile est attrahere et cognoscere Deum, utpote qui nobis det vitam, motum, alimenta et omnia, ut sequitur, *q. d.* Sicut mare non longe est a piscibus, quia pisces in eo et ex eo generantur, aluntur et vivunt; unde illud sentiunt: ita Deus non longe est a nobis, quia in eo, et ex eo quasi mari bonorum omnium haurimus vitam, motum et omnia: ex quo facile est eum attrahere et cognoscere. Esto enim ipse sit spiritus invisibilis, tamen per affectus hosce suos se hominibus caecis cognoscendum et quasi palpandum exhibet. « Deus, inquit S. Augustinus, lib. VII *De Civit.*, cap. xxx, ubique totus, nullis inclusus locis, nullis vinculis alligatus, in nullas partes sectilis, ex nulla parte mutabilis, impletur caelum et terram praesente potentia, non

absente natura. Ab hoc uno et vero Deo vitam speramus aeternam. » Solerter notat Gabriel Vasquez, I *part.*, disp. xxviii, cap. iv, num. 17, Paulum hic directe et ex proposito non agere de immensitate Dei, sed quam facile a nobis ex operibus suis attraheri, non manibus, sed mente, hoc est, cognosci et coli possit. Est enim Deus nobis operatione sua vicinus, imo intus sicut aer, in quo vivimus, quemque respirando attrahimus. Sicut ergo aerem respirando quasi palpamus et sentimus, dum ille nos refrigerat; ita Deum in nobis operantem cognoscimus et quasi attrahimus. Quare minus recte Cajetanus et alii ex hoc loco colligunt, quod Deo ratio et fundamentum existendi in rebus, sit ipsa ejus operatio, sicut in corporibus quantitas est ratio replendi locum. Operatio enim est signum et effectus praesentiae Dei et angeli, non causa. Prius enim est Deum, vel angelum alicubi esse praesentem, quam ibi operatur. Paulus ergo agit hic potius de praesentia operationis divinae, *q. d.* Sentimus Dei in nobis operationem: nam ipse operatur in nobis vitam, motum et existentiam; in ipso enim vivimus, movemur et sumus: ergo non est nobis ignotus, ut vos Athenienses putatis, sed facillime ex operatione sua cognosci et attraheri potest. Verum tamen est, operationem Dei conjunctam esse cum praesentia substantia divinae, etiamque praesupponere: quia enim Deus est immensus, hinc ubique est praesens secundum substantiam, nec usquam operari potest, nisi sit praesens, eo quod id exigat, non operatio, vel modus operandi Dei, sed ejus immensitas. Si enim operaretur alicubi ubi non esset Deus, nec operari posset ut Deus. Porro ex operatione sentiri et attraheri potest Deus, non ex praesentia, cum sit spiritus et invisibilis. Omnia haec significat hic Paulus. Sensus ergo est, *q. d.* Deus adest nobis, etsi a nobis non videatur. Est enim immensus et ubique: unde et ubique operatur omnibusque se cognoscendum exhibet. Ex operatione ergo cognoscere potestis Deum, id est primam causam, primum et immensum ens, hoc enim sicut ubique est, ita ubique operatur. Secus est de sole, qui absens in distantia operatur, quia non est immensus. Adde, sicut locum, puta aerem sentimus per respirationem, refrigerium vel calorem, ita et Deum: Deus enim est locum locorum. Hunc sensum mox magis explicabo.

28. IN IPso ENIM VIVIMUS, MOVEMUR ET SUMUS. — Non quasi in ipsa Dei substantia sibi simus ejusque simus pars, uti quidam stolidè imaginati sunt, ait S. Cyrillus, lib. IX in *Jean.*, cap. xl; S. Augustinus, lib. IV *De Genesi ad litter.*, cap. xii. Sed *primo*, « in ipso, » id est per ipsum, ait S. Cyrillus. Probat enim Paulus Deum dare omnibus vitam, inspirationem et omnia ex eo, quod in ipso, id est per ipsum, vivamus, moveamur

Antepo-
do utra-
tio praesentia
Dei?

In Deo
sumus,
primo.

et sumus. Ergo sumus in ipso tanquam in causa efficiente et conservante, hoc est continuo quasi creante: conservatio enim est continuatio creationis, et continua creatio. Deus enim conservat animam, vitam, motum, sensum et essentiam nostram, ea semper in nos influendo, sicut primum ea creavit; perinde ac sol suos radios conservat, jugiter eos emanans et producens.

Secundo, concomitanter « sumus in ipso, » tanquam in continente et loco divino, uti jam dixi. « Prope est, ait Seneca, *epist.* 41, a te Deus: et cum est, intus est. Sacer intra nos spiritus sedet. » Deus enim sicut est avum aevorum, ita est spatium spatioium et locus locorum, sine quo nullas locus est, vel esse potest. Sicut enim omne esse manat ab essentia Dei et omne tempus, omnisque duratio manat ab aeternitate Dei; ita et omne spatium omnique locus manat ab immensitate Dei, uti erudite docet noster Lessius, lib. *De Attributis divinis*, agens de immensitate Dei. Deus ergo est quasi mare quoddam immensum per infinita spatia extensum, in quo mundus et omnia quae in eo sunt innatant, quasi spongia in oceano, ait S. Augustinus, lib. VII *Confess.*, cap. v.

Quodcirca docta et eleganter S. Gregorius Dei immensitatem describens, lib. II *Moral.*, cap. viii: « Ipse, inquit, manet intra omnia, ipse extra omnia, ipse supra omnia, ipse infra omnia: et superior est per potentiam et inferior per sustentationem, exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem: sursum regens, deorsum continens, extra circumdans, interius penetrans: nec alia ex parte superior, alia inferior; aut alia ex parte exterior, atque alia manet interior; sed unus idemque totus, ubique praesidendo sustinens, sustinendo praesidens, circumdando penetrans, penetrando circumdans: unde superius praesidens, inde inferius sustinens; et unde exterioris ambiens, inde interius replens: sine inquietudine superius regens, sine labore inferius sustinens; interius sine extenuatione penetrans, exterior sine extensione circumdans. Est itaque inferior et superior sine loco, est amplior sine latitudine, est subtilior sine extenuatione. »

Et Minutius Felix, in *Octavio*, respondens Gentilibus objicientibus Christianos Deum colere, quem non videbant: « Imo, inquit, ex hoc Deum credimus, quod eum sentire possumus, videre non possumus. In operibus enim ejus, et in mundi omnibus virtutem ejus semper praesentem aspiciamus, cum tonat, fulgurat, fulminat, cum serenat. » Et mox: « Qui ipsum solis artificem, ipsum luminis fontem possis sustinere; cum te ab ejus fulgoribus avertas, a fulminibus abscondas? » Et inferius: « Ubique non tantum nobis proximus, sed infusus est. In solem adeo rursus intende: caelo affixus, sed terris omnibus sparsus est: pariter praesens ubique interest, et miscetur omnibus (nusquam enim

claritudo violatur): quanto magis Deus auctor omnium, ac speculator omnium, a quo nullum potest esse secretum, tenebris interest, interest constitutionibus nostris, quasi alteri tenebris? Non tantum sub illo agimus; sed cum illo, ut prope dixerim, vivimus. »

In Deo ergo, quasi in aethere infinito vivimus et movemur, intra illum stamus et habitamus: ille nos penetrat sua essentia et substantia, penetrat totum corpus, et totam animam nostram omnesque ejus sinus, angulos et latebras: extra illum exire non possumus, quia ubique est: et quia est immutabilis, ubi semel est, semper est. Haec de causa signanter ait Paulus: « In ipso vivimus, non per ipsum, ut significaret Deum ita esse causam efficientem nostrae vite, ut sit etiam localis et quasi materialis, utpote qui omnem corporis vite et essentiae materiam, totumque subjectum nobis subministrat, perinde ac mare subjecit piscibus, sed longe potiori ratione. Deus enim materiam creavit ex nihilo, et conservando quasi continuo creat: mare vero creatum a Deo accipit, et piscibus imperit. Sicut ergo pisces ita vivunt in aqua et ex aqua per naturalem sympathiam et dependentiam, ut extra eam vivere nequeant: sic nos in Deo et ex Deo vivimus, ut extra eum vivere non possumus, adeo ut si per impossibile Deus non existeret in nobis, sive in loco in quo sumus, non in eodem existeret et subsisteret non possemus. Sicut enim nostra substantia pendet a substantia Dei: sic nostra existentia in loco pendet a Dei existentia in eodem loco, quasi radius a sole, quasi embryo a matre et matrice, quasi avis ab aere, quasi homo a respiratione, et planius sicut corpus ab anima vivit, movetur, est et sustentatur. Sicut ergo de anima dici potest, quod in ipsa vivamus, moveamur et sumus, ita multo magis idem dicitur de Deo: ipse enim est anima non tantum corporis, sed et animae ejusque, ubique illi praesens eamque vivificans, movens et sustentans. Vide ergo quam Deo juncti sumus physice, et moraliter juncti debeamus, ut quoties auram attrahimus, toties Deum attrahamus, cogitemus et invocemus in quo sicut in aura vivimus, movemur et sumus.

Ita S. Chrysostomus: « Sicut, inquit, impossibile est ignorare aerem ubique diffusum, et non longe ab unoquoque nostro existentem, ita profecto et omnium opificem. Vide quomodo omnia illius dicit esse, providentiam esse illius; conservativam esse ab illo; operandi vim; actum habere, et non perire. » Profunde Lyranus: Ipse, ait, est nobis intimior quam nos ipsi: quoniam ipse conjungit principia intrinseca, quibus animam uniusquisque nostrum constituitur substantialiter. Porro Deus est in nobis, et nos vicissim in Deo sicut lumen est in aere, et aer in lumine. Vide S. Augustinum, lib. IV *De Genesi ad litteram*, cap. xii, et lib. XIV *De Trinit.*, cap. xii; et S. Cyrillum, lib. IX in *Jean.*, cap. xl.

Si Deus
non esset
in loco,
nos in eo
esse non
possemus.

Deus est
quasi au-
ra, quoniam
viveat
intra.

Tertio, in Deo vivimus, movemur et sumus, quasi in circulo, vel rota nos concludente et ambiente. Unde Empedocles: « Deus, ait, est circulus cujus centrum est ubique, circumferentia nusquam. » Et circulus symbolum est perfectionis et eternitatis Dei, ut docet Pierius, *Hieroglyph.*, lib. XXXIX. Divina S. Dionysius, cap. VII *De Divin. Nomin.*, ait divinam monadem, sive unitatem in tribus personis, se a caelestibus in omnia, etiam ima diffundere, « ut que sit primum, inquit, omnis essentia principium et causa; eandemque omnia eximio modo complexu suo, qui invictus sit, continere. »

Quarto, juridice in Deo, id est in Dei dominio et jurisdictione vivimus, eoque cingimur, ut ejus jus et manus evadere non possimus, juxta illud *Psal.* CXXVIII, 7: « Quo Iho a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades, etc. » sed ipse quasi figulus nos format, movet, regit, nutret, prout voluerit. Unde S. Augustinus in illud *Matth.* VI: « Pater noster, etc. Deus, inquit, est in seipso, sicut α et ω ; in mundo, sicut rector et auctor: in angelis, sicut sapor et decor; in Ecclesia, sicut paterfamilias in domo; in animo, sicut sponsus in thalamo; in justis, sicut adjutor et protector; in reprobis, sicut pavor et horror. » Et Aristoteles, vel quisquis est auctor, lib. *De Mundo*: « Quod, ait, in navi est gubernator, in curru auriga, in choro praecursor, in civitate lex, in exercitu imperator, hoc idem in mundo est Deus; » ac consequenter mundus vicissim est in Deo, sicut regnum in rege a quo regitur.

Significat ergo haec prepositio in, nos intime a Deo pendere, Deumque esse quasi animam et vitam nostram, juxta illud S. Augustini, serm. 48 *De Verbis Apostoli*: « Vita corporis anima est, vita animae Deus est. » Magis enim pendet homo et res quaelibet a Deo, quam a seipsa: quia et materia, et forma ipsius ex se non est, sed omne suum esse habet a Deo, illudque tandiu habet, quamdiu placet Deo. Si enim illi manum suam retrahat, illico res omnis recidit in suum nihilum, unde a Deo per creationem educa est. Magis ergo pendemus a Deo, quam radii a sole, lumen a luce, calor ab igne, vita ab anima, respiratio ab halitu. Et haec est causa cur magis Deum quam nos ipsos, id est vitam et animam nostram diligere debemus: quia scilicet a Deo, quasi a fontali principio, magis pendemus nos, totumque universum, cujus nos sumus pars, quam a nobis ipsis. Ita D. Thomas et Scholastici, II II *Quaest.* XXVI, art. 3.

Moraliter: α in ipso vivimus, significat primo, nos ex vita et anima nostra facili gradu ascendere ad Deum. Unde S. Augustinus, lib. VII *Confess.*, cap. 1, citatis his Pauli verbis: « Et inde, inquit, admonitus redire ad memetipsum, intravi in intima mea, duce te, et potui, quoniam factus es adjutor meus. Intravi, et vidi quali-

cunque oculo animae meae, supra eundem oculum animae meae, supra mentem meam, lucem Domini incommutabilem, non hanc vulgarem et conspicuam omni carni, nec quasi ex eodem genere. Grandior erat, tanquam si ista mille multoque clarius claresceret, totamque occuparet magnitudine. Non hoc illa erat, sed aliud, aliud valde ab istis omnibus. Nec ita erat supra mentem meam, sicut oleum supra aquam, nec sicut caelum super terram, sed superior: quia ipsa fecit me; et ego inferior, quia factus sum ab ea. Qui novit veritatem, novit eam; et qui novit eam, novit eternitatem. Caritas novit eam. O aeterna veritas et vera caritas et chara eternitati! Tu es Deus meus, tibi suspiro die ac nocte. »

Secundo, α in ipso significat Deum in manu sua habere nostram vitam, nostrum halitum, nostrum esse, ac consequenter nostram gratiam et gloriam, nostram felicitatem et damnationem eternam. « In manibus tuis sortes meae, » ait David, *Psal.* xxx, 16. Hoc est quod Daniel intonat Ballasar regi interitum ei deauntians: « Deus, inquit, argenteos et aureos, etc., laudasti. Porro Deum qui habet flatum tuum in manu sua et omnes vias tuas, non glorificasti, » *Daniel.* v, 23.

Symbolice, in Deo ipso vivimus et sumus tanquam in causa exemplari: nostrum enim omnium ideae, juxta quas conditi sumus, proprie sunt in Deo: in eo enim, ait S. Augustinus, vivunt sempiternae rerum omnium rationes, in Deo ergo sum et vivo, quia mei idea et exemplar proprie est, et vivit in Deo. Vide S. Thomam et Scholasticos, I *part.*, *Quaest.* XV.

Rursum, in Deo, id est in Dei mente, sapientia, voluntate, cura et providentia vivimus, movemur et sumus. Ille enim semper cogitat de nobis, curat res nostras, regit, dirigit nobisque providet de omnibus. Si ergo grati esse volumus, jugiter de Deo nostro vicissim cogitare debemus, illi obsequi et per omnia placere. Sicut enim nullum est momentum quo non fruamur suam beneficis, sic nullum debet esse momentum quo non de eo cogitemus, Quis enim obliviscitur animae suae, vel halitus sui in quo vivit, movetur et est? Ita S. Dominicus et S. Thomas alique Sancti jugiter de Deo, vel eum Deo loquebantur. Ita S. Augustinus in *Solitiloquiis*, cap. XVIII: « Omni momento, inquit, me tibi obligas, Domine, dum omni momento mihi tua magna beneficia praestas; sicut ergo nulla est hora, vel punctum in omni vita mea, quo tuo beneficio non utar, sic nullum debet esse momentum, quo te non habeam ante oculos, in mea memoria, et te non diligam ex omni fortitudine mea. » Quocirca Deus sicut est centrum animae nostrae, ita debet esse et centrum omnium cogitationum, intentionum et actionum nostrarum.

Idipsum eleganter docet Cassianus, *Collat.* XXIV, cap. VI, exemplo testudinis, sive conoemeratio-

nis, cujus rotunditas coire et stringi debet in centro, alioqui corrumpit: « Ita etiam, inquit, mens nostra nisi solum Domino charitatem, velut centrum immobiliter fixum, per universa operum molitionumque nostrarum momenta, circumagens circulo charitatis, omnium cogitationum vel apartari, vel replerit qualitatem, nequaquam structuram illam aedificii spiritualis, cujus Paulus est architectus, I *Corinth.* III, probabili arte molietur, nec pulchritudinem domus illius possidebit, quam B. David in corde suo Domino suo cupiens exhibere: Domine, inquit, dilexi decorum domus tuae, et locum habitationis gloriae tuae. »

Et S. Augustinus, lib. *De Spiritu et Anima*, cap. XVII, vel quisquis est auctor. Nam non esse S. Augustini, sed alicujus eo posterioris, liquet ex cap. XXXVII, ubi citat Boetium, qui a Theodorico, rege Gothorum, occisus est anno Christi 420. Et cap. XLVIII, multa citat ex Gennadio, lib. *De Eccles. dogmat.*, qui pariter Augustino recentior est. Hic, inquam, auctor pie et eleganter describens Dei beneficia communia et propria, curamque et providentiam, subdit: « Haec et multa alia fecit mihi Deus meus, de quibus dulce est mihi semper loqui, semper cogitare, semper gratias agere, et pro omnibus beneficiis suis possim semper eum laudare et amare. Cum enim cunctis sit presidens, singulos implens, ubique praesens, universorum curam gerens, et tam singulari quam omnibus providens, ita totum ad custodiam meam occupatum video, ut, si ego super custodiam meam stabo, quasi omnium oblitus sit, et mihi soli intendere velit. Semper se praesentem exhibet, semper se paratum offert, si me paratum invenerit. Quocumque me vertero, non deserit, nisi ego prior eum deseram. Ubicumque fuero, non recedit a me, quoniam ubique est, ut quocumque iero inveniam eum, eum quo possim esse. Quidquid fecero, pariter assistit, ut pote perpetuus inspector omnium cogitationum, intentionum et actionum mearum. Cum haec diligenter considero, timore pariter et ingenti rubore confundor, quia illum ubique mihi praesentem, et omnia ocella mea videntem infuor. Multa enim sunt in me, de quibus coram oculis ejus erubesco, et pro quibus ei valde displicere timeo. Nec pro his omnibus quid illi rependam habeo, nisi tantum ut diligam eum. Non enim melius, nec decentius, quam per dilectionem rependi potest, quod per dilectionem datum est. »

Quocirca S. Bernardus, lib. *De Modo bene vivendi*, cap. XXX, hoc sorori dat dogma plum et calaturae: « Ibi pecca, ubi nescis esse Deum. Nihil enim celatur ante Deum. Videt ocella, qui fecit abscondita. Dominus ubique praesens. Spiritus totum implet. Majestas omnipotentis Dei penetrat omnia elementa, nullus locus est extra Deum.

Dominus scilicet cogitationes hominum. » Rursus S. Augustinus, serm. 235 *De Temp.*: « In nobis, ait, duo altaria sunt constituta, corporis scilicet et cordis nostri. Duplex a nobis sacrificium quaerit Deus: unum, ut simus casto corpore; aliud, ut mundo corde esse debeamus. Ergo in exteriori altari, id est in corpore nostro, offeratur opera bona, in corde opere suavitate redolent cogitatio sancta, ut eor tanquam altare thymiamatis, jugiter ex Deo exhalet thymiama laudis et gratiarum actionis. » Idem, lib. XIV *De Trinitate*, cap. XII: « Magna, ait, homini miseria est cum illo non esse, sine quo non potest esse, id est subsistere. In quo enim est, procul dubio sine illo non est; et tamen si ejus non meminit, eumque non intelligit, nec diligit, cum illo non est. » Haec physice de esse naturali, quo naturaliter vivimus, movemur et sumus in Deo.

Mystice, haec veriora sunt in esse et gradu supernaturali. Supernaturaliter enim in Deo vivimus per gratiam, movemur per charitatem aliasque virtutes, sumus per naturam unionem eum Deo, qua divina consortes sumur, facti sumus nova et supernaturalis creatura. Nam per justificationem novo modo fit praesens Deus in anima justi, adeo ut si per impossibile prius in ea non fuisset praesens per essentiam, praesentiam et potentiam, illico virtute gratiae et justitiae fieret praesens per essentiam, praesentiam et potentiam, ut ex D. Thoma, Suarez, alique Scholasticis ostendit Osee 1, 10. Unde S. Ambrosius, lib. *De Bona mortis*, cap. VII: « Movemur, inquit, in Deo, quasi in via; sumus, quasi in veritate; vivimus, quasi in vita aeterna. » Et S. Cyprrianus, lib. *De Baptismo Christi*, haec applicat SS. Trinitati: « In Patre, ait, sumus, in Filio vivimus, in Spiritu Sancto movemur et proficimus. » Hoc est quod Isaias ait, cap. XXVI, 12, Deum in nobis operari omnia opera nostra, item omnia in omnibus, ut ait Paulus, I *Corinth.* XII, 6, ac eum operari in nobis velle et perficere, *Philipp.* II, 23. Hoc est, quod discrete asserit Christus, *Joan.* XIV, 23: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum; et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. »

In te ergo, o Domine, vivimus, movemur et sumus, sicut infans in sinu, imo in ventre matris, a qua gignitur, formatur, alitur omneque suum esse accipit; sicut pisciculus in mari, sicut avis in aere, sicut herba et gramina in terra, sicut navigantes in navi, sicut equitantes in curru. Tu enim es currus Israel, et auriga ejus, tu ut currus nos sustines et vehis; ut auriga moderaris, dirigis et ducis rectis itineribus ad caelum. « Quid peto ut venias in me, qui non essem, nisi esses in me? An potius non essem, nisi essem in te? » ait S. Augustinus, I *Conf.*, cap. II.

In te, hoc est, in tua memoria, intellectu et voluntate semper vivimus; tu de nobis assidue memoraris, cogitas, disponis et ordinas. Da ut vi-

eissim in memoria, intellectu et voluntate nostra semper vivas, ut nihil nisi te memoremur, sapiamus, velimus, amemus, ut te indes magis magisque vestigiando cognoscamus et diligamus: « Quid enim, ait S. Augustinus, lib. I Conf., cap. iv, es Deus meus? Quid, rogo, nisi Dominus Deus? Quis enim Dominus preter Dominum, aut quis Deus preter Deum nostrum? Summe, optime, potentissime, omnipotentissime, misericordissime et iustissime, secretissime et presentissime, pulcherrime et fortissime, stabilis et incomprehensibilis, immutabilis mutans omnia, nunquam novus, nunquam vetus, innovans omnin, et in vetustate perducens superbos, et nascunt. Semper agens, semper quietus; colligens, et non egens; portans, et implens, et protegens; creans, et nutrens; et perficiens; quærens, cum nihil desit tibi; amas, nec restuas; zelus, et securus es; pœnitet te, et non doles; inscruis, et tranquillus es; opera mutas, nec mutas consilium: recipis quod invenis, et nunquam amisisti; nunquam inops, et gaudes lucris; nunquam avarus, et usuras exis; et superrogatur tibi ut debeas, et quis habet quidquam non tuum? reddis debita nulli debens, donas debita nihil perdens. Et quid dicimus, Deus meus, vita mea, dulcedo mea sancta? aut quid dicit aliquis, cum de te dicit? Et vae tacentibus de te, quoniam loquaces muti sunt. »

Atque ex his collige et mètre quanta sit bonitas et beneficentia divina, tum præsens, tum potius futura; quantaque sint bona et gaudia, que Deus in oculis preparavit diligentibus se, ea hæc mensura et ultra mètre. Nam, ut ait S. Eucherius, epist. ad Valerianum: « Cum Deus in hac vita tam præclara iustis pariter et iniustis tribuat, qualia sunt putanda que iustis reservat? Consideremus qui tanta dedit, quanta restituet; qui tam magnus est in donis, quam magnus erit in præmiis. Si tam inestimabilis est munerantis beneficentia, que illa remunerantis? Ineffabilia sunt que preparavit Deus his qui diligunt eum; quam magna rependet bonis, qui tam magna largitur ingratis? »

Quam ergo Deum semper presentem in mente habere debemus et eius presentiam nobis semper representare, ut nil eo indignum, quod ejus oculis offendat, agamus, velimus, cogitemus? Quam sanctos esse nos convenit, qui in ipsa sanctitate, in Deo, inquam, quasi in templo increato vivimus, movemur et sumus! Dicebat vicissim Philo, et ex eo Lactantius, lib. De Ira, cap. xiv, « Mundum esse totum templum quoddam sanctissimum, et Deo dignum. » Multo magis microcosmus, puta homo, presertim fidelis et sanctus, est templum Dei animatum et vivum, in quo substantialiter Deus inhabitat, ac proinde in eo semper eum contemplari, revereri, colere potest et debet. « Propterea, ait Nazianzenus in Sententiis, tibi hoc sit studium, ut mentem tuam templum Deo exstruas: sic enim pro spiritali

statua eum in intimo corde habebis. » Ita S. Gergonia, soror Nazianzeni, seipsam vivum Deo templum exhibuit, ac proinde moriens hanc cyneam edidit vocem: « In pace in idipsum dormiam et requiescam, » ut ipse testatur, orat. 11, qua est de S. Gergonia.

IN IPso vivimus, MOVEMUR ET SUMUS. — Hæc tria quasi antistropha respondent, et confirmant tria, que homines acceperunt a Deo dicit Paulus vers. 2), dum ait: « Cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia, » q. d. Deus dat nobis vitam, quia in ipso vivimus; dat inspirationem, quia in ipso movemur: ipsa enim respiratio est motus; est enim continua inspiratio et expiratio aeris, que fit per contractionem et dilatationem pulmonum quasi folium, ac refrigerandum cor. Rursum respiratio conjuncta est cum motu: que enim habent vim motivam, respirant: unde et dum fortius se movent, magis respirant: motu enim excitatur calor, qui respirations refrigerandus et temperandus est. Ipse denique dat omnia, quia in ipso sumus, id est ab ipso sugimus et haurimus omne esse nostrum, omnia que habemus, totum quod sumus: præter vitam enim et motum, multa alia habemus a Deo.

Nota: In Deo vivimus, non formaliter, quasi ipse sit causa formalis vite nostre, ut nonnulli censuerunt: ac hereticæ Apollinaristæ Christo homini adimebant mentem et animam, dicentes ejus vice fungi divinitatem. Rursum nonnulli Scholastici censuerunt vitam, que consistit in visione Dei, fieri per solum divinitatis vel luminis glorie illapsam in animam, ita ut ipsa nil agat, nec active officiat actum visionis beatificæ, sed mere passive se habeat, eum duntaxat recipiendo. Hæc enim et Philosophiæ et Theologiæ repugnant, que docet actus vitales, qualis est visio, intellectio, amor, etc., essentialem ordinem dicere ad animam viventis in quo sunt, ita ut ab ea vitaliter manere et produci debeant: alioqui non vitales actus erunt, sed mortuæ qualitates et actiones. In hoc enim actus vitalis a non vitali seceratur, quod illo a principio intrinseco vitaliter procedat, hic non.

Nota secundo, in quo movemur. Inde enim patet Deum immediate concurrere ad omnem motum nostrum, æque ac ad omnem operationem causæ secundæ: ideoque ex eo recte concludit Apostolus Deum non longe abesse a nobis, sed ubique esse presentem; quia scilicet ubique immediate non tantum nos, sed et motus actionesque nostras omnes contingit, iisque cooperatur, adeo ut sine ejus concursu et cooperatione nec digitum extendere, nec minimum natum, vel motum producere possemus. Ita passim contra Durandum, in II, distine. 1, Quest. V (ubi docet Deum tantum dare et conservare vim motivam, non vero concurrere ad ipsam motum), docent Scholastici cum S. Thoma, I part., Quest. XVIII, art. 4, ad 4. Omnis enim res pendet et manet a

Deo: ergo et actio: id est enim ipsa res et ens quoddam.

Sicut et QUIDAM VESTROrum POETARUM (SYLL. SAPIENTIA: Poete enim erant Gentilium Sapientes et quasi Prophetæ) DIXERUNT. — Virgilius, IV Georg. :

Terraq; tractusq; maris, æcolique profundum.
Hinc pendes, armenta, vinct, genus oxine ferarum,
Quemq; sicut tenes nascentem atrescere vitas.

Pisto, et ex eo Virgilius, Æneid. VI :

Spiritus intus alit, totumque infusa per artus
Mens agitât molem, et magno se corpore miscet.
Iube hominum, peculantique genus, vitæque volantum.

Si Deus est anima mundi et microcosmi, multo magis idem est anima microcosmi, puta hominis. Lucanus, lib. II :

Jugiter est quodcumque vides, quocumque moveris.

Rursum :

Jovis omnia plena.

Ennius apud Ciceronem, lib. II De Natura deorum :

Vides sublimis fuscum immoderatam æthera,
Qui tenet terram circumvecta amplectitur,
Hanc summam habetis divam, hanc perhibetis Jovem.

Similia habet Aratus, de quo mox.

IESUS ENIM ET GENUS SUBUS. — Sunt verba Arati in Phenomenis. Aratus fuit Poeta antiquus et celebris, Antiocho regi in deliciis, olympiade CXXV, anno a Roma condita 472, patria Solensis, non longe a Tarso; ac proinde Pauli pene concivis. Præclare scripsit de stellis et signis celestibus; unde ejus versus in Latinum transtulit, lib. II De Natura deorum, Cicero. Aratus ergo sic orditur :

A Jove principium, quem nunquam nullius ipsi
Infantum: plena vero Jovis omnia quidem completa,
Omnes vero hominum cætas, plenum vero matre,
Et portus, ubique autem indigenis Jove omnes.

Alii pro indigenis, vertunt utitur, vel fruimur, quasi $\alpha\gamma\gamma\eta\gamma\alpha\alpha\alpha$ derivetur a $\gamma\gamma\eta\gamma\alpha\alpha$, id est utitur, non a $\gamma\gamma\eta\gamma\alpha$, id est indigeo. Sed $\gamma\gamma\eta\gamma\alpha\alpha$, constructur eum dativo, $\gamma\gamma\eta\gamma\alpha$ cum genitivo; qualis hic est $\alpha\alpha\alpha$, id est Jovis :

Hujus etenim genus sumus.

Quod hemistichium brevitas causa tantum citat Paulus, et quia illud sufficit ad confirmandum id quod dixerat: « In illo vivimus, movemur et sumus. » Subdit Aratus, Jovem providissimæ stata tempora serendi, germinandi, metendi, etc. Unde concludit: « Salve, Pater, magna admiratio, magna hominibus utilitas. » Moraliter, exemplo Pauli discite Ethnicorum sententias Christiano

concionatori raro et sobrie citandas esse: de quo multa noster Lorinus hic.

Gabriel Vasquez, et ex eo Sanchez, genus sumunt non pro prole, sed pro opere, q. d. Sumus opus et creatura Dei. Unde Clemens Alexandrinus, lib. V Strom., sub finem: « Ipsiis genus sumus, » inquit, scilicet creatio: $\gamma\gamma\eta\gamma\alpha$ enim non tantum $\alpha\gamma\gamma\eta\gamma\alpha$, sed et $\beta\beta\beta\beta\beta$ significat. Unde liber Genesis vocatur, quod rerum creatio et productio enarratur. Sic Job xxxviii, Deus dicitur pluvie pater, id est productor: ut sensus sit, q. d. Si nos qui sumus genus, id est opus Dei, longe præstantius idolis ligneis et lapideis, imo simulacra hæc manu hominis formata sunt, multo magis his prececlit Deus: quare illa Deo æquari aut pro Deo coli nefas est.

Verum alii passim genus accipiunt pro progenie et sobole. Sic Greci Poete vocant Ilæos $\delta\delta\delta\delta\delta$, $\delta\delta\delta\delta\delta$; et $\delta\delta\delta\delta$, hoc est a Deo genitos, a Deo nutritos et divinos. Homo ergo est genus Dei, qui creatus est ad imaginem et similitudinem Dei, quasi Dei proles et filius; qui proinde ab eo participat ejus essentiali præ cæteris creaturis, summumque entis gradum, puta naturam rationalem. Vide dicta Genes. cap. 1. Longe excellentius et perfectius sumus genus, id est filii Dei, pro gratiam, qua adoptamur in filios Dei, imo firmis divine consortes natura, ut ait S. Petrus Epist. II, l. 4. Unde S. Gregorius, lib. XX Moral., cap. xvi, et Beda: Genus, inquit, sumus Dei, non quia de substantia Dei, parvæ illius, sed quia pro Spiritum illius, et voluntarie pro adoptionem recreat, nam in justificatione non tantum qualitas aliqua, puta gratia et charitas, sed ipsissimus Spiritus Sanctus, ac tota SS. Trinitas nobis datur, ut paulo ante dixi, que nos substantialiter sibi unit, et quasi in se transformat, ut sumus ejus congeneres et concorporei, ideoque unum genus cum eo, imo unus spiritus, ut dicitur I Corinth. vi, 17. Ita S. Gregorius Nyssenus scribit de suo fratre S. Basilio Magno, in Orat. funebri: « Genus quidem illi (Basilio) et necessitudo cum Deo: patria autem, virtus. » Porro, ex eo quod sumus Dei genus, recte confirmat sumum dictum Apostolus, quod in ipso vivamus, moveamur et sumus, utpote qui ita sumus genus Dei, ut illi ejusque substantiæ intimè sumus uniti, ab eaque toti penetremur et possideamur; ac consequenter quod Deus non sit a nobis remotus, esse ignotus, ut Athenienses putabant; sed cognitus et vicinus, non tantum loco, sed et cognitione et substantia: quia nos sumus e genere et stirpe Dei, quasi ejus soboles et propago; Aratus enim, ut patet ex versibus ejus paulo ante citatis, ita dicit nos esse genus Dei, ut ille quaquaversum omnia (puta macrocosmum, et multo magis microcosmum, id est homines) se-suoque nuncine, id est sua substantiâ, presentia, operatione, beneficentia continua implet et complet; omnesque eo indigeamus, utamur et fruamur perpetim,

dum scilicet in illo vivimus, movemur et sumus, uti explicat Apostolus. Deus enim est vult anima mundi, quae se per eum totum diffundit, in eoque homines quasi filios ex seipsa et in seipsa producit, sicut mare in se et ex se producit pisces: ita ut instar piscium in Dei et deitatis oceano vivamus, natemur, moveamur et sumus.

Quare, licet in hominibus et animalibus filii a parentibus suis sint separati, in Deo tamen et loco et operatione cum eo sunt conjuncti, eo quod ipse sit immensus omnique impleat, penetret et occupet. Hinc rursus, licet homo semel genitus a patre, ab eo amplius non generetur, nec corpus aut vitam accipiat, in Deo tamen secus est: ab eo enim assidue pendemus uti radius a sole. Ita ergo sumus genus Dei, ut ipse assidue nos quasi generet, conservando et jugiter influendo in nos vitam, motum omnemque esse nostrum.

Denique recte probat Aratus, Deo nos omnes indigere, ex eo quod ejus genus, id est propago et filii sumus. Filii enim indigent ope patris, ut pote a quo accipiunt vitam, victum, vestitum, hereditatem et omnia: praesertim vero egent ope Patris divini, ipsiusque Dei, qui est pater totius entis omnisque esse et essentiae, ideoque in eo vivimus, movemur et sumus, uti ratiocinatur Apostolus.

Secundo, posset et ipsius enim et generis sumus referri altius more Hebraeo ad priorem partem vers. 27: « Querere Deum, si forte attrahant eum, aut inveniant, » ut hujus sit probatio, potius quam ejus quod proxime praecessit: « In ipso enim vivimus, movemur et sumus; » *q. d.* Sumus genus Dei, ejus cognati et filii: ergo facile possumus eum invenire et cognoscere: filius enim naturaliter sumum agnoscit patrem, cognatus cognatum, consanguineus consanguineum, congener sibi congeneris; perinde ac bos bovem, philomela philomelam, equus equum, leo leonem agnoscit et amat. Vulgo dicitur: « Simile gaudet simili: Ciada cicadae chara, formica formicae: asinus asino, sus sui pulcher: semper graculus assidet graculo. »

Tertio, alii censent esse argumentum a majori ad minus, *q. d.* Mirum vobis, o viri sapientes, videri non debet quod dixi, nos scilicet in Deo vivere, moveri et esse; cum vester Poeta etiam amplius illi tribuat, majoremque nostri cum illo doceat esse conjunctionem, dum dicit nos Dei esse genus, seu progeniem; quia scilicet ipse nos, aequae ac angelos, creavit ad sui imaginem, suaeque libertatis, rationis et spiritualis essentiae fecit esse participes.

Verum primus sensus est genuinus, ut patet infanti Aratum. Hinc veteres Philosophi et Poetae, ut Orpheus in *Hymnis*, Soranus, Varro et Philo, dicunt Deum creaturis esse patrem et matrem, nimirum esse *πατέρα* et *μητέρα*, id est *matrem patrem* et *patrem matrem*. Primo, quia, sicut homo a patre et matre accipit sumum esse et bona

omnia, sic multo magis eadem ipse, et quaelibet alia creatura accipit a Deo. Secundo, quia, ut ait Philo, lib. *De Temelia*, patris nomen denotat potentiam, matris scientiam, puta ideam, quae rei fabricam concipit et efformat quasi mater. Deus ergo est pater per omnipotentiam, est et mater per omniscientiam, et ideam rerum omnium, quae attribuitur Verbo, puta Filio. Hic ergo est quasi mens et mater omnium. Tertio, quia Deus est pater per productionem et creationem universorum: est et mater per bonitatem et beneficentiam, quae enucta creat, conservat, pascit, gubernat. Unde Deus Pater, cui attribuitur creatio, est pater; Spiritus Sanctus, cui attribuitur bonitas, est quasi mater omnium. Quarto, quia Deus in mundo et per mundum, semina rerum producendum emittit quasi pater: eadem quoque recipit quasi mater. Ita Varro et Soranus, qui tamen in eo errarunt, quod censent mundum ipsum esse Deum. Audi eos citantem et relutantem S. Augustinum, lib. VII *De Civit.*, cap. IX: « Jovi, inquit, universum solent tribuere. Unde est illud: Jovis omnia plena. Ergo et Jovem, ut Deus sit, et maxime ut rex deorum, non alium possunt existimare quam mundum: ut in diis caeteris secundum istos sui partibus regnet. In hac sententiam etiam quosdam versus Valerii Sorani exponit idem Varro in eo libro, quem seorsim ab istis de cultu deorum scripsit, qui versus hi sunt:

Jupiter omnipotens, regum Rex, ipse Deusque
Progenitor, genitrixque Deum, Deus unus et omnis.

Exponuntur autem in eodem libro ita, ut eum marem existimarent, qui semen emitteret; feminam, quae acciperet: Jovemque esse mundum, et eum omnia semina ex se emittere, et in se recipere; quia causa, inquit, scripsit Soranus: Jupiter progenitor, genitrixque; nec minus cum causa, inquit, et omnia eundem esse. Mandus enim unus, in eo uno omnia sunt. » Quinto, valde apposite verbum caro factum est *παρρηγοίον*. Deitas enim est quasi pater, humanitas in Christo est quasi mater nostra: ideo enim Deus factus est homo, ut qui erat pater, esset nobis et mater, de quo plura I *Joan.* 1, 4.

Moraliter: Dico hic, quanta sit nobilitas animae, nimirum quod sit caelestis, divina, proles et propago Dei; ac proinde indignum esse si illa ad brutas cupiditates se abijciat: quare debere eam divinam, caelestem et angelicam vitam agere, ut Deum patrem suum imitetur, ad eumque beanda redeat. Quocirca idem quod Aratus hic, dixerunt Poetae caeteri, nimirum, animam hominis esse « divinae particulam aureae. » Ovidius, lib. I *Metamorph.*:

Sancius his animal, mentisque capacius alio
Deerat adhuc, et quod dominari in caetera posset:
Natus homo est, sive hunc divino semine fecit
Ille opifex rerum, mundi melioris origo.

Animae
caelestis
origo.

Manlius, lib. IV:

An dubium est habitare Deum sub pectore nostro,
In exultatione redire animas, coeloque venire?

Virgilius, lib. VI *Aeneid.*:

Igneus est ollis (his, scilicet animabus) vigor et caelestis
origo.

S. Paulinus Ausonio, *epist.* 14:

Mens quippe lapsis quae superest artibus,
De stirpe durat oculis.

Juvenalis, *satyra* 15:

Sensum a caelesti demissum traximus arce.

Claudius, *Panegy.* 4 *Honorii*, ait quod Prometheus, ut fingeret homines eosque animaret, « sinceram patri mentem furatus Olympo, » eam quasi animam didicerit homini.

Hesiodus et Homerus crebro dicunt quod Jupiter sit *πατὴρ ἀνθρώπων θεῶν*, hoc est, ut Virgilius Homerum more suo sequens, vertit, *Aeneid.* XI, « hominum sator atque deorum. »

29. GENUS ERGO CUM SUMUS DEI, NON DEBERIS ESTIMARE AURO, etc. — Hoc est argumentum Apostoli: Homo non est conflatus ex auro, argento vel lapide, sed ex carne et anima rationali, quae longe superat omne aurum et argentum; atqui homo est genus, soboles et imago Dei: ergo et Deus non est conflatus ex auro, vel argento, sed spiritus purus, increatus, omnipotens. Si enim homo vivus longo praestat simulacro aureo, ut pote mutuo et inaniti; multo magis eo praestat Deus. Rursus, Deus non potest fabricari ab homine, sed potius vice versa homo factus est a Deo, estque ejus genus et propago; at qui simulacra sunt fabricata ab homine: ergo nequeunt esse dii. Aut potius haec est argumentatio Apostoli: Anima nostra, juxta quam sumus genus Dei, non potest pingi, vel effigiari in auro, argento, aut lapide sculpto, cum sit incorporea et spiritalis; ergo multo minus in iisdem pingi, effigiari atque representari potest divinitas, quae purissimus est spiritus omniumque spirituum fons et origo. Denique haec sententia perstringit Paulus Epicureus et Anthropomorphitas, qui dicebant Deum esse corpus. Nos enim sumus genus Dei secundum animam rationalem, non secundum corpus. Ergo, ut ait Cato:

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicant,
Hic tibi praecipue sit pars mente colendus.

NON DEBERIS ESTIMARE, — *ἐπιτιμᾶν, existimare, putare.*

SCULPTURAE ARTIS ET COGITATIONIS HOMINIS. — Vox « sculptura; » non est nominativus casus, *q. d.* Aurum, argentum aut lapis, quae sunt sculpturae, sive simulacra arte sculpta; sed dativi: Graece enim est *γαστήριον*, est ergo appositio, vel epexegetis, *q. d.* Non debemus existimare, auro, ar-

gento aut lapidi, puta sculpturae per artem et excogitationem hominis efformatae, Deum et divinitatem esse similem. Unde Pagninus et Tigrina vertunt, *non debemus existimare auro et argento, aut lapidi arte sculpto, aut invento hominis numen esse simile.*

COGITATIONIS, — *ἐπιτιμᾶν*, id est cogitationis, meditationis, conceptionis, imaginationis, puta idem, quam imaginatus est, concepit et excogitavit artifex et sculptor. Irenaeus, lib. III, cap. XII, vertit, *concupiscentiae*: « Lapidis, inquit, per artem vel concupiscentiam hominis deformato. »

DIVINUM, — *τὸ θεῖον*, id est divinitatem. Ita Syrus; sive *numen*, ut vertit Pagninus et Tigrina.

30. ET TEMPORA QUIDEM HOCUS IGNORANTE (Syrus, *idololatria*) DESPICIENS DEUS. — « Despicens, » id est ex alto culmine deorsum aspiciens et miserans, juxta illud *Luca* 1, 78: « Per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visavit nos oriens ex alto. » Hoc enim proprie est *ἐπιτιμᾶν*, id est *despicere*, nimirum deorsum aspiciendo, ut notant Latini. Et sic accipitur *Psal.* LIII, 9: « Quoniam ex omni tribulatione eripuit me, et super inimicos meos depexit oculus meus. » Sic S. Franciscus gnome erat: « Despice terram, suscipe caelum. » Ita Emmanuel Sa.

Secundo, autem *ἐπιτιμᾶν*, id est *despicens*, interpretantur contempnens, vel dissimulans, *q. d.* Deus hucusque hanc patrum vestramque ignorantiam neglexit et dissimulavit convivendo, nec vos puniendo, ut hac sua longanimitate vos per meam praedicationem, quam Deum Deum vobis annuntio, respiciatis, penitentiam agatis et ad eum convertamini. Ita Chrysostomus et Eusebius, *q. d.* Hactenus tacuit Deus suamque injuriam dissimulavit: at nunc non amplius dissimulabit: uldavit per me loquitur, jubetque simulacra aboleri et se verum Deum coli.

Tertio, Lyranus et *despicens* refert non ad homines, sed ad deos et idola, *q. d.* Deus despicens et abominans idola, statuit jam eis finem imponere eaque evertere, ut amplius pro diis non habeantur, nec colantur.

Quarto et genuino, *ἐπιτιμᾶν* est aoristus significans cum *despexerit* in praeterito, *q. d.* Hactenus Deus despexit, id est neglexit, Gentes idololatrias, permittendo eas idolis servire, quasi eas non curaret, illeque ad ejus paternam providentiam non pertinere: at nunc post Christum et per Christi merita, eas non despexit, sed oculis paternis respicit, statuitque suam in eas curam extendere: quocirca annuntiat per me vobis veram unius Dei fidem, gratiam et salutem. Idem enim hic dicit Paulus, quod in simili concione dixit Lycaeonis, cap. XIV, 15: « Qui in praeteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas: » quod enim hic dicit « dimisit, » hic dicit « despexit. » Ita Sanchez. Causas, cur Deus gentes dimiserit, dat S. Augustinus, *epist.* 47. cap. II, ubi respondet Porphyrio idipsum cavillanti.

Aureum
seculum
legis mo-
va.

Notat Paulus infelicitatem priorum temporum et felicitatem presentis, puta legis novae, quae est quasi aureum saeculum, et iuge jubileum gratiae, laetitiae, virtutum et honorum omnium; u. infelicitas Deo gratias agere debeamus, quod nos fecerit nasci hoc tempore fulgentis Evangelii. quo facile beatitudinem adipisci possumus; u. in majores nostrum nati fuerunt in tempore ignorantiae Dei et idololatriae, ideoque cum ceteris idololatriis perierint et damnati sint. Gloriabatur Socrates se natum Athenis, quasi in schola sapientiae. Gloriabatur Philippus rex, natum sibi Alexandrum tempore Aristotelis, ut ab eo instrui posset: multo magis gloriatur Christianus se natum tempore Christi, quo in ejus Ecclesia Dei fidem et sapientiam edidit; ac tantae Dei gratiae non sit ingratus, nec eam in vacuum recipiat; sed eam strenue cooperetur ad suam et aliorum salutem.

UR OMNES POENITENTIAM AGANT, — de sua ignorantia, id est idololatria aliisque peccatis.

31. EO QUOD STATUIT DIEM, IN QUO JUDICATUS EST ORDEM. — Idem predicavit Paulus Felici praesidi. Act. xxiv, 23, et Petrus Cornelio. Act. x, 42: « Praecipit nobis, inquit, predicare populo et testificari, quia ipse est qui constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum, » ut nimirum in eum redemptorem credant etque obediant, quem iudicem expectant. Idem crebro praedicit conclamationem. Magis enim minae et terrores, quam blanditiae et promissiones, ferunt et percellunt dura peccatorum corda. Audivi in Belgio insignem potentem concionibus efficacibusque verbis populo refricabat et inculcabat memoriam iudicii, motusque animorum vehementes ciebat et multos convertebat.

Præclare S. Justinus apud Damascenum, in Paraph. lib. II, cap. lxxvii: « Quomodo, inquit, corporibus omnibus a Deo procreatis hoc insitum est, ut umbram habeant; sic Deum quoque qui iustitia praeditus est, tum iis qui virtutem sibi colendam prosequerint, tum iis qui vitium amplexari maluerint, pro cuiusque merito praemia penaeque tribuere consentaneum est, » q. d. Sicut umbra indivise sequitur corpus, ita Deum comitant providentia et retributio.

Christus
iudex
qua ho-

In viro, in quo statuit, — Pagninus et Figurina per eum virum, per quem decreverat, puta per Christum (1). Hinc patet Christum secundum humanitatem, qua homo est et vir, non qua Deus, fore iudicem. Decet enim hominum iudicem esse hominem, ut ab iis videri, sentiri et audiri possit. Christus ergo est vir status a Deo iudex. Unde Concilium Ephesinum, cap. xxxi, in fine: « h. eo, » inquit, qui forissecus apparebit, et ab omnibus qui iudicandi sunt palam cernetur, di-

(1) « In viro in quo statuit, » Græc. ἐν ἀνδρὶ ᾧ ἔστη, Attice pro ὅτι ἔστη, id est, per virum quem ad negotium delegit, quem designavit.

vina natura occulte latitans iudicium exerceret. » Notat S. Ambrosius, lib. VI, in cap. ix *Lucæ*, prudenter Paulum primo praedicasse solum Christi humanitatem, et sensim per eam gradum fecisse ad ejus divinitatem, ne, si statim eum Deum et hominem esse dixisset, a Soplis Atheniensibus exploderetur et irriteretur, sicut irritus fuit ob resurrectionem Christi. Idem irrisionum predicatori et doctori apud rudes, aversos et contrariis erroribus imbutos, quales sunt pagani, heretici, etc. Denique S. Dionysius, *De Divin. Nom.* cap. II et III: « Cum, inquit, summus ille Deus substantiam nostrae carnis accepit, et vir esse appellatus, etc., in naturalibus nostris supersubnaturalis erat, in iis quoque nostrae sunt essentiae superessentiam, omnia nostra ex nobis et super nos possidens excellenter. »

FIDEM PRÆBENS OMNIBUS. — q. d. Fidem faciens et publice iudicem eum fore declarans, per ejus resurrectionem ad vitam immortalam et gloriosam. Hoc enim est testimonium sufficiens ad fidem faciendam, quod ipse ideo resuscitatus sit, ut in glorioso dominetur, sique iudex orbis. Iti Chrysostomus et Cajetanus. *Secundo*, alii sic exponunt, q. d. Deus fidelem se in promissis exhibuit, quando Christum a mortuis excitavit: quia id se facturum, *Psal. xv, 10*, promiserat. *Tertio*, Lyranus et Hugo, q. d. Deus fidelem praebuit resurrectioni nostrae per resurrectionem Christi, quod scilicet nos similiter suscitabit, sicut suscitavit Christum. *Quarto*, alii, q. d. Deus per Christum fidem fecit eorum quae credi voluit de se, de iudicio, de penitentia et aliis quae praecesserunt. Sed primus sensus maxime est praecedentibus connexus, ideoque genuinus. Fides ergo hic non fidem Christianam, sed probationem, vel argumentum significat, quo modo Aristoteles, *I Tophorum*, cap. vii, ait: « Una fides per inductionem est, alia per syllogismum, » etc.; q. d. Deus fidem fecit, hoc est, sufficienter probavit omnibus Christum esse virum illum per quem iudicaturus sit orbem, quandoquidem in ejus rei probationem et confirmationem, resuscitavit ipsum omnium primum ad vitam immortalam. Nam, ut ait Apostolus, *Rom. xiv, 9*: « In hoc Christus et mortuus est, et resurrexit, ut mortuorum et vivorum dominetur. »

34. QUIDAM VERO VIRI ADHERENTES EI CREDE- runt. — Miratur Arator hanc Sophorum per Paulum conversionem, stupensque exclamat:

o Iuge Paule rex, quid jam remanebat in orbe, quod non ore trahas, postquam solertia Graea cessat, et indoctas in dogmate vicinis Athenas?

IN QUIBUS ET DIONYSIUS AREOPAGITA. — Græco est articulus *ἐ*, q. d. Ille Areopagita famosus et celebris iudex Dionysius, in Areopagitarum senatu primarius. Hic est ille, qui sublimis illos libros scripsit *De Cælesti et Eccles. Hierarchia, De Div. Nominib., De Mystica Theolog., etc.*, in quibus

caelestem angelorum civitatem Deique attributa ita graphice describit, ac si ea in oculis oculis spectasset. Quocirca a S. Chrysostomo vocatur *καταπύξις τῶν ὀφθαλμῶν*, id est *volutus cæli*: ab aliis « divinisimis, patrio prænominis Ionicus, et cognomine Christiano Macarius, Gallie apostolus. » A Paulo creatus est Athenarum Episcopus. Unde propter eum mire floruit Ecclesia Atheniensis, ait Origenes, lib. III *Contra Celsum*, protulitque viros doctrina et sanctitate perillustres, Quadratum, Athenagoram, Publum, quem sibi in episcopatu Atheniensi substituit iturus Romam, etc. Libros ejus a calumnias hereticorum Scalligeri et Erasmi, erudite defendit Baronius, Delrio, et olim Maximus, Anastasius, Hincmarus, Hilduinus et alii. Sane ipsa eorum profunditas, eloquique sublimitas et majestas, qua omnium Theologorum Patrumque scripta transcendunt, auctorem indicant virum fuisse Paulinum et divinum. Rursum hunc Dionysium esse eundem cum Dionysio, Parisiorum Episcopo, non diversum, ut aliqui ex Adone volunt, demonstrat Baronius in *Martyrol.*, die 9 octobris.

Porro magna causa, vel occasio conversionis S. Dionysii fuit visio eclipsis miraculose anno Christi 34, in Paraseve, dum Christus crucifigeretur, quam ipse vidit Heliopoli in Ægypto, cum Apollonane, ut ipse testatur, epist. ad eundem Apollonem, et epist. 44 ad Polycarpum. Tunc enim stupens exclamavit: « Aut Deus natura patitur, aut mundi machina dissolvitur: » vel, ut narrat Suidas, et Michael Syncellus in *Encomio S. Dionysii*, dicens se id accepisse a suis majoribus: « Deus ignotus patitur in carne, ideoque mundus hæc tenebris obscuratur, et concutitur. » Addit S. Dionysius, epist. ad Apollonem.

Conversionis
anno
etatis 44.

Synopsi
viri
Dionysii.

tunc fuisse 28 annorum: quare cum Paulus predicaret Athenis anno decimo nono a passione Christi, qui fuit ab ejus nativitate 32, et Claudii 10, sequitur eodem tunc Dionysium fuisse conversum, cum annum ageret etatis 44. Inde per triennium adhaesit S. Paulo, ut mysteria religionis Christianæ penitus perdisceret; mox creatus ab eo primus Athenarum Episcopus, mire ibidem fidem Christi propagavit: inde cum Paulo ascendens Hierosolymam, morti et funeri B. Virginis deipare interfuit, ut ipse asserit, lib. *De Div. Nomin.*, cap. II. Post hæc S. Joannem apostolum relegatum a Domitiano in Pathmos, anno Christi 97, consolat est per epistolam, qua et celerem reditum praedicit: sequenti enim anno occisus est Domitianus; mox ab exilio rediit S. Joannes, cuius hortatu S. Dionysius profectus est Romanam ad S. Clementem: a quo missus in Gallias cum Rustico et Eleutherio, post magnos longosque labores, quibus fidem propagavit et Ecclesiam Gallicam fundavit, tandem nobili martyrio cocenatus est Parisiis sub annum Domini 119, imperante Adriano, cum annum etatis ageret 80, ut ostendit Baronius: quando prodigium a

seculis inauditum contigit, nimirum quod ipse caput suum a carnifice resectum in manus acciperet illudque portaret comitantibus et canentibus angelis per duo miliaria, quasi triumphans de morte et tyranno. Ita habet ejus Vita et traditio Ecclesie Gallicæ.

Assecla S. Dionysii tum in eruditione et sapientia, tum in virtute et vita, tum in martyrio et miraculosa capitis gestatione fuit magnus ille Severinus Boethius, Symmachi soecr, cum eo occisus a Theodorico, rege Ariano, anno Domini 526. Audi Julium Martianum in ejus Vita, et ex eo Baronium: « Ticiui incolæ semper a majoribus traditum constanter asseverant, Severinum, cum regius spiculator lethale vulnus intulisset, utraque manu divulsam caput sustinisse; interrogatumque a quonam se percussum existimaret? ab impiis, respondisse: atque ita eum in vicinum templum venisset, et flexis genibus ante altare sacra (S. synaxin) percepisset, paulo post expirasse. Extinctis divinos honores (illos qui Martyrium exhiberi solent) a nostris consecutus est, quod per Catholicos contra perfidiam Arianorum mortem sustinuerit. » Ticiui ejus carcer et sepulchrum in eade S. Augustini vixit.

ET MULIER NOMINE DAMARIS. — Hanc fuisse uxorem Dionysii censet S. Chrysostomus, lib. IV *De Sacerdotio*, et Hilduinus, in *Vita S. Dionysii*, ac insinuat S. Ambrosius, epist. ad *Mileses Vercell.* Et Græcum *ἡμεῖς* tam uxorem quam uxorem significat. Verum sic addidisset Lucas *ἀδελφὴ*, dixissetque *mulier ejus*: jam aulem absolute dicit in genere *ἡμεῖς*, id est *mulier*: unde significat eam non fuisse Dionysii uxorem, sed mulierem primariam: ita Pagninus, Figurina et alii passim.

ET ALII CUM EIS. — Mollis censent unum ex eis fuisse Hierotheum. Eum enim Atheniensem fuisse tradunt Græci, et ex iis Ambrosius Morales, in *Historia Hispania*, et Joannes Mariana, lib. IV *De Rebus Hispania*, cap. III, et nomen ipsum indicat eum fuisse Græcum; *ἱεροθεῖος* enim græce idem est quod *sacer*, vel *conversator Deo*. Unde et in *Martyrol. Roman.*, die 4 octobris, sic de eo legitur: « Athenis S. Hierothei, discipuli S. Pauli. » Et eodem die *Menologium Græcorum* sic habet: « Natalis S. patris nostri Hierothei, qui fuit unus e numero Areopagitarum, qui ab apostolo Paulo est instructus una cum magno illo Dionysio, et cum religioso vixisset, migravit ad Dominum. » Addunt aliqui Hierotheum fuisse Episcopum Athenarum: sed nil tale habet *Menologium*. Hispani tamen censent Hierotheum fuisse Hispanum, aut potius Hispaniæ Prefectum; ibique a Paulo esse conversum: ita Morales, et Ribadeneira in *Vita S. Dionysii*. Porro mirifice Hierotheum passim deprædicatur a S. Dionysio. Nam, cap. II *De Div. Nomin.*, ab eo vocatur « inclitus præceptor noster, *ὁ μέγας πατήρ, ἀδελφὸς καὶ πατήρ τῶν ἡμῶν*, id est non solum discens, sed et patiens divina, consummatus, etc. Et cap. III, proximo post Aposto-

liber
thesa
quist

loco eum constituit: « Omnes Doctores, inquit, superavit, totus excedens, totus extra se positus, divino lumine afflatus, occupatus a Deo, divinus laudator ab omnibus iudicatus, ideoque *legitimus*, id est sacer quidam Deus, ac divinus preceptor noster. »

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paulus Athenis pergit Corinthum. Ibi jussu Dei pollicentis multorum conversionem predicat per sequentes; inde, vers. 12, accusatus a Judæis, se purgat apud proconsulem, in cujus conspectu Judæi parentes Sosthenem impune verberant. Post hæc, vers. 18, Paulus predicando peragrat Ephesum, Caseream, Antiochiam, Galatiam et Phrygiam. Denique, vers. 24, Apollo erulitus ab Aquila, fortiter contra Judæos fidem Christi propagat et propagat.

1. Post hæc egressus ab Athenis, venit Corinthum; 2. et inveniens quemdam Judæum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, et Priscillam uxorem ejus (eo quod præcepisset Claudius discedere omnes Judæos a Roma), accessit ad eos. 3. Et quia ejusdem erat artis, manebat apud eos, et operabatur (erant autem scenofactorie artis). 4. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen Domini Jesu, suadebatque Judæis et Græcis. 5. Cum venisset autem de Macedonia Silas et Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum. 6. Contradictentibus autem eis et blasphemantibus, excutens vestimenta sua, dixit ad eos: Sanguis vester super caput vestrum: mundus ego, ex hoc ad Gentes vadam. 7. Et migrans inde, intravit in domum cujusdam, nomine Titi Justi, colentis Deum, cujus domus erat conjuncta synagoga. 8. Crispus autem archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua: et multi Corinthiorum audientes, credebant et baptizabantur. 9. Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo: Noli timere, sed loquere et ne taceas; 10. propter quod ego sum tecum, et nemo apponet tibi ut noceat te; quoniam populus est mihi multus in hac civitate. 11. Sedit autem ibi annum et sex menses, docens apud eos verbum Dei. 12. Gallione autem proconsule Achaia, insurrexerunt uno animo Judæi in Paulum, et adduxerunt eum ad tribunal, 13. dicentes: Quia contra legem hic persuadet hominibus colere Deum. 14. Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Judæos: Si quidem esset iniquum aliquid aut facinus pessimum, o viri Judæi, recte vos sustinerem. 15. Si vero questiones sunt de verbo, et nominibus, et lege vestra, vos ipsi videritis: judex ego horum nolo esse. 16. Et minavit eos a tribunali. 17. Apprehendentes autem omnes Sosthenem, principem synagoga, percutiebant eum ante tribunal; et nihil eorum Gallioni cura erat. 18. Paulus vero cum adhuc sustinisset dies multos, fratribus valefaciens, navigavit in Syriam (et cum eo Priscilla et Aquila), qui sibi totoderat in Cenchris caput: habebat enim votum. 19. Devenitque Ephesum, et illos ibi reliquit. Ipse vero ingressus synagogam, disputabat cum Judæis. 20. Rogantibus autem eis ut ampliori tempore maneret, non consensit. 21. Sed valefaciens et dicens: Iterum revertar ad vos Deo volente, profectus est ab Epheso. 22. Et descendit in Caseream, ascendit et salutavit Ecclesiam, et descendit Antiochiam. 23. Et facta ibi aliquanto tempore profectus est, perambulans ex ordine Galaticam regionem, et Phrygiam, confirmans omnes discipulos. 24. Judæus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in Scripturis. 25. Hic erat edoctus viam Domini, et fervens spiritu loquebatur, et docebat diligenter ea quae sunt Jesu sciens tantum baptisma Joannis. 26. Hic ergo cepit fiducialiter agere in synagoga.

Quem cum audissent Priscilla et Aquila, assumpserunt eum, et diligenter exposuerunt ei viam Domini. 27. Cum autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres, scriperunt discipulis ut susceperent eum. Qui cum venisset, contulit multum his qui crederant. 28. Vehementer enim Judæos revincebat publice, ostendens per Scripturas esse Christum Jesum.

1. POST HEC EGRESSUS AB ATHENIS. — Quia Athenienses novitatis studiosi, nova Pauli doctrina statim exsaturati, aliis novis de more suo audiendis et dicendis intendebant, ait Chrysostomus. Hæc enim est novitatis amanitudo in doctores, ut novis auditis statim illa quasi vetera fastidiant, moxque nova alia et alia captent: nam quasi febricitantes, insatiabili novitatis siti laborant.

VENTI CORINTHUM. — Quia Corinthum, ait S. Chrysostomus, erat urbs plena Philosophis et Oratoribus. Erat hæc metropolis Achaia, sive Peloponnesi, quæ nunc Morea dicitur, de cujus situ, opibus, moribus, vide dicta in præfat. epist. ad Corinth. Hic Paulus scripsit epist. ad Thessalonicenses, quæ omnium epistolarum S. Pauli est prima, si tempus scriptiois spectes. Paulus enim Silam et Timotheum evocatos ad se Athenas, miserat Thessalonicam: illi ad eum redierunt Corinthum statumque Thessalonicensis Ecclesie ei retulerunt: quo audito, primam ad eos dedit epistolam. Ita Baronius. Vide dicta I Thessal. III, 6.

2. PONTICUM GENERE. — oriundum ex provincia Ponti. Perperam aliqui legunt, pontificum genere, quasi fuerit oriundum ex pontificibus. Alius hic est Aquila ab Aquila pariter Pontico, qui primus post Septuaginta vetus Testamentum ex Hebraeo in Græcum convertit, vixitque sub Adriano Imperatore, factus ex Gentili Christianus, ex Christiano Judæus, de quo Epiphanius, lib. De Mensuris, et Philastrius, hæret. 90. Nam noster hic illo interprete fuit prior magnusque Evangelii propagator. Unde eum mire laudat Paulus, epist. II ad Timoth., cap. IV, 19, et I Corinth., cap. XVI, 19. Quocirca Aquila hic cum uxore Priscilla, sive Prisca, Sanctorum catalogo ascriptus legitur in Martyrol., die 8 Julii. Ubi vide Baronium.

QUI NUPER, — νεωτάτος, id est recenter; Syrus, eo tempore (1).

EO QUOD PRÆCEPISSET CLAUDIUS DISCEDERE OMNES

(1) Utrum a Paulo, an Romæ jam ad centum Christianorum adductus fuerit Aquila, incertum quidem est, sed posteriori probabilis videtur. Quodsi enim homo de Paulo et re Christiana præclare meritis, Paulo ipso duce ad Christi signa se contulisset, id haud dubie Scriptor commemorare non omisisset, cum infra, vers. 7 et 8, alios Judæos a Paulo ad sacra Christiana perductos disertè memorarit. Præterea formula προσήλυτος αὐτοῦ ἀντικειμένου accessum magis, quam primam doctrinæ Christianæ prædicationem declarat. Exstabat autem jam illo tempore Romæ centus Christianorum, cujus primordia repetenda sunt tum a Romanis, qui festo Pentecostes Christi, assensu qui Romanæ mercaturæ faciunda causa profecti erant. Ita Kimoniæ ad h. l.

JUDÆOS A ROMA. — Causam dat Suetonius in Claudio, cap. XXV, quod Judæi Romæ assidue tumultuarentur; sed in eo quod addit, « impulsore Christo (2), » splendide mentitur, uti solent Gentiles historici in rebus Judaicis. Videtur ergo quod Romæ, increbrescente religione Christiana, Judæi se ai more solito opposuerint, et cum Christianis alterati sint; affirmantibus Christianis Christum jam venisse, negantibus Judæis. Claudius metuens ne quis inde tumultus existeret, quo ipse imperio pelleretur per Christum et Christianos (erat enim timidissimus et umbras nomenque novi regis exhorrescebat, uti superius ex Suetonio dixi), jussit omnes Roma excedere. Nam non solum Judæos, sed et Christianos e Judæis oriundos, quasi genere Judæos, Roma excessisse, patet hic exemplo Priscillæ et Aquilæ, ac S. Petri, qui ea de causa Roma discedens, venit Hierosolymam, ibique celebravit primum Concilium Hierosolymitanum, uti dixi cap. XV. Audi nuperum Poëtam, Claudium suis coloribus pingentem:

Vecors, stupidus, prædubibus stultus, stultis prudens visus. Clarior erat, si fuisset obscurior. In angulo gladium fugiens, sceptrum invenit. Dominum sub domino gessit, liberti libertus, uxoris servus. Omnia in imperio habuit præter imperium.

Aliam causam expulsionis Judæorum dat Hugo et Lyranus, nimirum quod ipsi Agrippinam, Claudii uxorem, pellexissent ad Judaismum, sicut paulo ante Tiberius eosdem Roma proseripserat, eo quod Fulviam, Saturnini senatoris uxorem, ad Judaismum traxissent, ab eaque aurum et purpuram extorsissent, uti narrat Josephus, lib. XVIII Antiq., cap. I et V. Porro hæc expulsio contigit anno Claudii 9, Christi 34, uti ex Paulo Orosio, Beda, Adone et aliis demonstrat Baronius.

3. ET OPERABATUR. — idque per sesquiannum continue prædicans, et sibi suisque operans, uti victum comparat. Vide hic generositatem Pauli: poterat alimoniam et stipendium prædicationis a Christianis exigere, eoque se sustentare, uti faciebant alii Apostoli; sed noluit, ut omnibus liqueret eum non lucra, sed animas venari, itaque plures ad Christum converteret. Vide S. Grego-

(2) Suetonii verba sunt: « Judæos impulsore Chresto tumultuantes Roma expulsi. » Illi nota, Christum a Suetonio dictum fuisse Chrestum. Græci enim et Romani Chrestos multos, imprimis servos, dici norant nomine proprio, Chrestos vero nullos; non erat hoc appellativum illis sub proprii forma usitatum, hinc promittant Chrestus et Chrestianus. Cf. Tertullianum, Apsol., adv. Gentes, cap. III; Lactantium, lib. IV, vi, 5.